

Krzysztof Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2012, ss. 328.

Wśród wielu poważnych wyzwań dla bezpieczeństwa współczesnego świata znajduje się wciąż wnikliwie badana i stosunkowo szeroko dyskutowana kwestia tzw. globalnego ocieplenia. Do różnorodnych jej następstw należy między innymi zjawisko zwiększonego topnienia arktycznych pokryw lodowych, obserwowane coraz wyraźniej w pierwszej dekadzie XXI wieku. Zagrożenia oraz szanse, jakie pojawiają się w związku z tym procesem w sferze stosunków międzynarodowych oraz bezpieczeństwa w regionie Arktyki, stanowią temat rozważań podjętych w najnowszej książce kmdra por. rez. dra hab. Krzysztofa Kubiaka.

Omawiane opracowanie jest dokładną i kompetentną monografią poświęconą zagadnieniu kluczowemu dla pełnego zrozumienia dynamiki zachodzących wokół bieguna północnego wydarzeń, czyli uwarunkowań wzrostu wielopłaszczyznowej aktywności Danii (poprzez Grenlandię), Kanady, Norwegii, Rosji i Stanów Zjednoczonych na obszarze Morza Arktycznego. W ocenie autora ta, jak to ujmuje, „arktyczna rozgrywka”, polega zasadniczo na „podejmowaniu prób rozszerzenia swoich uprawnień władczych na polarne morza” w celu „zwiększenia dostępu do złóż surowców” oraz „kontroli nowych szlaków morskich”. Prób tym bardziej zrozumiałych, że „status prawny północnych, skutych lodem obszarów nie został, jak dotąd, określony żadną odrębną umową międzynarodową”, a istniejące w prawie międzynarodowym rozwiązania oparte na konwencji o prawie morza z 1982 r. stwarzają zainteresowanym państwom możliwości rozszerzenia stref wpływów w Arktyce.

Obszarem podjętej przez K. Kubiaka analizy stała się zatem identyfikacja i prezentacja sporów wyznaczających główne osie badanej rywalizacji oraz rekonstrukcja zarówno interesów, jak i potencjałów państw arktycznych. Do podstawowych obszarów rywalizacji w Arktyce autor zaliczył:

- 1) dążenie poszczególnych państw do poszerzenia swoich stref wpływów poza dwustumilowe wyłączne strefy ekonomiczne i przejęcie na wyłączność zasobów znajdujących się pod dnem Morza Arktycznego zgodnie z postanowieniami konwencji o prawie morza dotyczącymi szelfu kontynentalnego;
- 2) starania o utrzymanie bądź zniesienie kontroli nad szlakami morskimi na Morzu Arktycznym (roszczenia Kanady do uznania Przejścia Północno-Zachodniego pomiędzy wyspami Archipelagu Arktycznego za jej wody wewnętrzne, a nie cieśninę, jak tego oczekują inne państwa, czy też amerykańskie i europejskie żądania rzeczywistego udostępnienia przez Rosję Przejścia Północno-Wschodniego, tzw. Północnej Drogi Morskiej);

- 3) nieliczne spory dotyczące delimitacji obszarów morskich (np. między Kanadą a Danią w Cieśninie Naresa, między Kanadą a USA na Morzu Beauforta).

We wstępie opracowania autor bardzo trafnie wskazuje i ciekawie wyjaśnia powody podjęcia problematyki arktycznej, ze szczególnym uwzględnieniem jej związków z szerszym tłem, a mianowicie z „trendami o charakterze zasadniczym dla współczesnych stosunków międzynarodowych”.

W rozdziale pierwszym dokonano prezentacji kluczowych pojęć oraz koncepcji teoretycznych wykorzystanych w dalszej analizie, tj. interesów i sporów, a także przedstawiono ogólną charakterystykę obszarów arktycznych. Następnie przybliżone zostało zagadnienie koncepcji geostrategicznych i strategicznych, w których istotną rolę odgrywała Daleka Północ, jak też wnikliwie omówiono rolę obszarów arktycznych podczas zimnej wojny. Rozdział pierwszy kończy kluczowy dla zrozumienia dalszej części pracy podrozdział wyjaśniający aktualnie zachodzące w Arktyce procesy i zjawiska, które kształtują międzynarodową pozycję tego regionu oraz determinują zachowania arktycznych „aktorów”. K. Kubiak stawia tu istotną tezę, że aktualnie w Arktyce geoekonomia wyparła geopolitykę, co oznacza, iż „kwestią kluczową jest realizacja interesów ekonomicznych poszczególnych graczy”.

Zasadniczą część pracy stanowi kolejne sześć rozdziałów, wyodrębnionych przez autora według kryterium podmiotowego, a więc poświęconych pięciu państwom nadbrzeżnym Morza Arktycznego oraz grupie tzw. nowych graczy (Chinom, Japonii, Korei Południowej oraz UE). Układ oraz kolejność prezentacji rozdziałów dotyczących państw arktycznych związane są nie tylko z przyjętym kluczem (według położenia geograficznego – „z zachodu na wschód”), ale również z oceną stopnia szeroko rozumianego wkładu i zaangażowania się państw w „zdobywanie” obszarów arktycznych. Rozdział pierwszy dotyczy więc Kanady, która już w 1925 r., opierając się na teorii sektorów, rozszerzyła zakres swych roszczeń aż po biegun północny, kolejne rozdziały poświęcone zaś zostały Danii, Norwegii, Rosji i Stanom Zjednoczonym.

Warto też zwrócić uwagę na geograficzno-problemowe uporządkowanie treści wewnątrz wszystkich rozdziałów, co ułatwia odbiór książki. Autor skoncentrował się kolejno na:

- 1) przedstawieniu szeroko rozumianego północnego wymiaru potencjału morskiego poszczególnych państw (ze szczególnym uwzględnieniem organizacji przestrzeni obszarów arktycznych, a także ich wymiaru demograficznego, gospodarczego oraz militarnego) oraz ich interesów w regionie Arktyki;
- 2) rekonstrukcji istniejących obszarów spornych, prezentacji i ocenie stanowisk państw wobec mechanizmów rozstrzygnięcia konfliktów, a także na działaniach służących wzmocnieniu pozycji negocjacyjno-przetargowej poszczególnych państw.

Dzięki przyjętemu układowi opracowanie jest spójne, wywód wraz z dobrą argumentacją przekonywający, udało się też uniknąć zbędnych powtórzeń.

Na szczególną uwagę zasługuje rozdział siódmy, w którym autor podjął się próby wyjaśnienia dotychczasowego, dość złożonego podejścia wobec Arktyki ze strony wskazanych już nowych graczy arktycznych oraz sformułowania prognozy przyszłych ich działań. Z polskiego punktu widzenia wyjątkowe znaczenie powinna mieć część poświęcona kształtującej się polityce Unii Europejskiej wobec obszarów arktycznych. Podejście przyjęte przez autora nie pozwoliło na pełniejszą analizę tego zagadnienia, co jednakże nie uniemożliwia porównania zaangażowania UE w sprawy arktyczne z działaniami innych „aktorów”.

W podsumowujących książkę *Rozważaniach końcowych* autor dokonał nie tylko zestawienia ustaleń i wniosków poczynionych w poszczególnych rozdziałach, ale także odniósł się do całości problemu, jakim staje się zawłaszczanie obszarów arktycznych. W jego przekonaniu obecne działania to dopiero wstępna, dość spokojna faza arktycznej rozgrywki. Oceniając perspektywy ustalenia się w miarę trwałych stref wpływów w Arktyce, K. Kubiak zauważa, że zapewne będzie to proces długotrwały, choć niekoniecznie oparty wyłącznie na współpracy i dialogu. Co ważne, Arktyka ma swoje znaczenie globalne – rozwiązania tu przyjęte będą przecież kierunkowskazem dla wspólnoty międzynarodowej odnośnie do możliwości dalszego wykorzystywania mórz i oceanów, a także dla perspektyw rozwoju „światowej architektury bezpieczeństwa”.

Ciekawie dobrana i obszerna literatura przedmiotu, co ważne – z licznymi odwołaniami do dokumentów źródłowych – jak również prezentowana przez autora erudycja, szczególnie w zakresie problematyki militarnej, powodują, że omawiana praca nie dość że stanowi opracowanie rzetelne, to jednocześnie zachęca i inspiruje do dalszych badań.

Podsumowując, należy wyrazić duże zadowolenie, że pojawiła się tak merytoryczna, a zarazem interesująca pozycja, która przyczyni się do wypełnienia istotnej luki w zakresie badań nad współczesnymi stosunkami międzynarodowymi oraz bezpieczeństwem międzynarodowym. Autor przedstawił wnikliwą, wielopłaszczyznową rekonstrukcję potencjałów i interesów państw arktycznych, jak również dokonał wyczerpującej prezentacji oraz oceny rozgrywki toczonej w tym tak strategicznie ważnym regionie.

Michał Łuszczuk